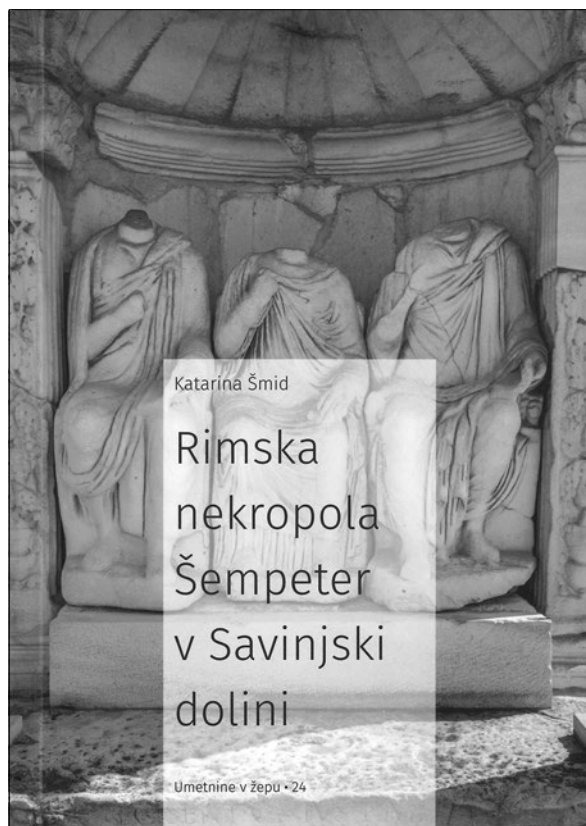

Nekropola v Šempetru – prezrti rimski biser na domačih tleh?

Katarina Šmid: *Rimska nekropola Šempeter v Savinjski dolini. Umetnine v žepu 24*. Ljubljana: ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 2022. 100 strani.

Kar je bilo v 20. stoletju odkritje nedotaknjene in neoskrnjene Tutankamonove grobnice za svetovno arheologijo, je bila za slovenske arheologe najdba rimske nekropole z zidanimi grobovi v Šempetru v Savinjski dolini. Po ohranjenosti ju sicer ne moremo primerjati, gotovo pa ju lahko po pomenu. Savinja, ki je s svojo neobvladljivo močjo divjala skozi vso zgodovino, je pustila svoje sledi tako v sami Celeji kakor tudi v njenem zaledju, kamor je sodil Šempeter. Do ene večjih poplav Savinje, za katero vemo, je prišlo v drugi polovici 3. stoletja, ko je reka s svojo nebrzdano močjo in s svojimi nanosi dodobra spremenila podobo rimskega mesta, pa tudi njenega agra. Ena izmed glavnih cest od zahoda (*Aquileia*) proti vzhodu je vodila preko Hrušice (*Ad Pirum*), Logatca (*Longaticum*), Vrhnike (*Nauportus*), Emone, naprej na Trojane (*Atrans*) in končno tudi skozi današnji Šempeter v Savinjski dolini. Na tem delu kraka rimske avtoceste se je formiralo večje pokopališče, predvidoma za prebivalce Celeje in okolice. Že omenjeno divjanje Savinje v 3. stoletju je svoj pečat pustilo tudi na tem delu Savinjske doline. Večje grobnice je prevrnilo, marsikaj polomilo, zaradi česar se je tudi kaj izgubilo, predvsem pa je ves ta prostor zasulo z blatom in muljem ter ga tako za dolga dolga stoletja skrilo pred radovednimi pogledi mimoidočih. Na pomembnost odkritja gotovo opozarjajo številne tako znanstvene kakor tudi strokovne in poljudne objave omenjenega grobišča s svojimi zakladi. S

tokratno objavo sta vsaj na prvi pogled najbolj primerljivi objavi iz 1962 (*Rimska nekropola Šempeter pri Celju*), ki je izšla v seriji vodnikov po znamenitostih in dvojezična iz 1997, ki jo je pripravila Vera Kolšek (*Rimska nekropola v Šempetru: vodnik = Römische Nekropole in Šempeter: Führer*). Pričujoča objava je izšla v seriji *Umetnine v žepu* (24), torej kot »žepnica«, ki na poseben način predstavi umetnostni spomenik oz. prostor. Če se morda zdi, da ponovna objava nekropole v Šempetru ni bila potrebna, je treba poudariti, da gre za kompleksno in privlačno predstavitev izjemno pomembnega najdišča, na katerega vrednost vedno znova pozabljam in jo lahko le na tak način obudimo in postavimo na pravo mesto v zavest zainteresirane strokovne pa tudi širše javnosti. Obe omenjeni predhodni objavi tokratna nadgradi na vseh nivojih.

Do izjemnega odkritja je prišlo leta 1952, ko so čisto naključno naleteli na velik marmorni kip ženske. Izkopavanja, pri katerih so še kot študenti sodelovali številni pozneje znani slovenski arheologi (Peter Petru, Vera Kolšek ...), so se pod vodstvom arheologa Josipa Klemenca odvijala vse do leta 1956. Poglavlje o najdbi, izkopavanjih, raziskovanju, kronološko predstavi dela na najdišču, ki so se

nadaljevala in končala z vzpostavitvijo obstoječega arheološkega parka.

Naslednja štiri poglavja zaokroženo predstavijo štiri znane šempetrske grobnice: Vindonijeva, Sekundinova, grobnica Enijcev, in Spektacijev. Vsako poglavje je zasnovano na podoben način, najprej vsebuje fizičen opis spomenika z vsemi ikonografskimi posebnostmi, sledi prepis napisa, ki sicer ni preveden, je pa natančno razložen, tako da bralec ne pogreša ničesar. Pri prepisu so sicer povsem odveč poševnice na koncu vsake vrstice, ki bi bile na mestu le, če bi transkripcija tekla, ne oziraje se na vrstice, če pa prepis verno posnema stanje na spomeniku, niso potrebne oz. so celo zavajajoče. Avtorica sproti sooča različne razlage in stališča strokovnjakov, ki so se v preteklosti z »našim« predmetom preučevanja že ukvarjali. Na ta način se bralec sproti seznanja tudi z natančnejšo zgodovino raziskav in širšo problematiko ter odprtimi vprašanji. Največ pozornosti se posveti ikonografiji na posameznih grobnicah, kar je za potencialnega samostojnega obiskovalca arheološkega parka ključnega pomena, saj bo s pomočjo teh razlag sploh vedel, koga gleda ter razumel, zakaj so upodobljeni točno tam. Tega gotovo ni mogoče razumeti brez vsaj osnovnega vpogleda v grško-rimsko mitologijo. Simbolika upodobitev na šempetrskih grobnicah zaživi pred našimi očmi, ko si preberemo razlage upodobitev, povezave z mitologijo in iz tega izhajajočo simboliko. Seveda ne doseže Jožeta Kastelica in njegovo *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih: Šempeter v Savinjski dolini* (Ljubljana: Slovenska matica, 1998), kar pa za te namene tudi nikakor ni potrebno. Pri Vindoniju se povsem korektno seznanimo s Heraklom in Alkestido, upodobitvijo pisarja in služabnice, pa morda s personifikacijo jeseni ter lovca. Ne gre pa samo za golo navajanje upodobljenih podob, opisom je namreč dodano razmišljanje o razlogih za postavitev na spomenik.

Na podoben način je predstavljena naslednja grobnica, ki je posvečena rodbini Enijev (*Ennii*). Avtorica sicer uporablja izraz Enijci, a če izhajamo iz izvirnega imena, se zdi, da so Eniji bolj primerni. Razlaga nagrobnega napisa poteka vzporedno z natančno razlago upodobitve pokojnikov in vsega ostalega, kar je mogoče najti na tem veličastnem spomeniku: Evropa na biku, geniji smrti, Ganime-

dova ugrabitev, satir in menada. Pri razumevanju celotnega konteksta spomenika se izkaže za nepogrešljivo poznavanje mitologije, mitoloških junakov in ostalih ikonografskih elementov, razlago, za katere najdemo predvsem pri E. Walde (*Im herrlichen Glanze Roms die Bilderwelt der Römersteine in Österreich*. Innsbruck: Institut für Klassische und Provinzialrömische Archäologie, Universität Innsbruck, 2005) - vsaj za naš vzhodnoalpski prostor.

Še večja in bolj razkošna je grobnica Spektacijev, ki je ikonografsko tudi najbolj kompleksna. Izstopa po upodobitvi treh velikih (v naravni velikosti upodobljenih) sedečih figurah, ki so jih praktično vsi raziskovalci identificirali ter povezali z na napisu omenjenimi osebami. K. Šmid ponovno sooči različna mnenja in argumentacijo. Pri transkripciji se spet pojavijo poševnice (kot pri Vindoniju), ki niso potrebne. Bogastvo ikonografskih elementov in upodobitve v raznih reliefnih nišah je neprecenljivo. In kot takšno je tudi predstavljeno. Srečamo Dioskura, upodobitev vseh štirih letnih časov (simbolika minljivosti je še kako primerna za na grobnico), herojske mladeniče, ponovno satira in menado, osrednjo podobo (in mit) na spomeniku pa najdemo v zgodbi Ifigenije, ki je predstavljena izčrpno in s pomočjo paralel. Prepoznati je mogoče še Oresta in Pilada ter posamezne epizode iz njihovega življenja, ki nam spregovorijo s posameznih ploskev (niš) na spomeniku.

Sekundinova grobnica je že za nepoučeno oko drugačna, manjša, bolj preprosta, le s skromnim okrasom ter brez mitoloških podob. Temu primereno je tudi prezentirana: napisu sledi le njegova razlaga. Nekoč so se bolj nagibali k njenemu poznejšemu nastanku, a se zdi, da so si vse grobnice po času nastanka relativno blizu.

Prvič je v sklop predstavitve šempetrske nekropole dodana še t.i. velika arkadna grobnica, ki sicer ni ohranjena v celoti, zaradi česar je tudi nikoli niso sestavili in razstavili. Rekonstruirati sta jo poskušali G. Kremer in A. Maver ter pri tem ugotovili, da so ostanki pripadali grobnici, ki je bila verjetno največja med vsemi, a brez napisa in skromneje okrašena. Na tem mestu morda pogrešamo vsaj bežno opombo, da so v arheološkem parku hranjeni in razstavljeni še drugi nagrobniki, ki sicer niso tako imenitni, gotovo pa vredni omembe. Videti je

namreč mogoče kakšno nagrobno stelo in več pepelnic. Na območju šempetrske nekropole gotovo niso bili pokopani samo imenitneži in bogataši; in ko v ospredje postavimo izključno velike zidane grobove, popačimo realno stanje.

Monografijo odlikuje simpatičen preplet zgodovinskih, epigrafskih in umetnostno-zgodovinskih podatkov; pri čemer, kakor se za avtorico spodobi, so slednji tisti, ki prevladajo. Krasijo jo kvalitetne fotografije ter tiste starejšega datuma, ki so povezane z začetki izkopavanj. Med temi je veliko manj znanih (ali sploh še neznanih), ki gotovo dodajo ilustrativno vrednost in so že same po sebi zanimiv arhivski vir.

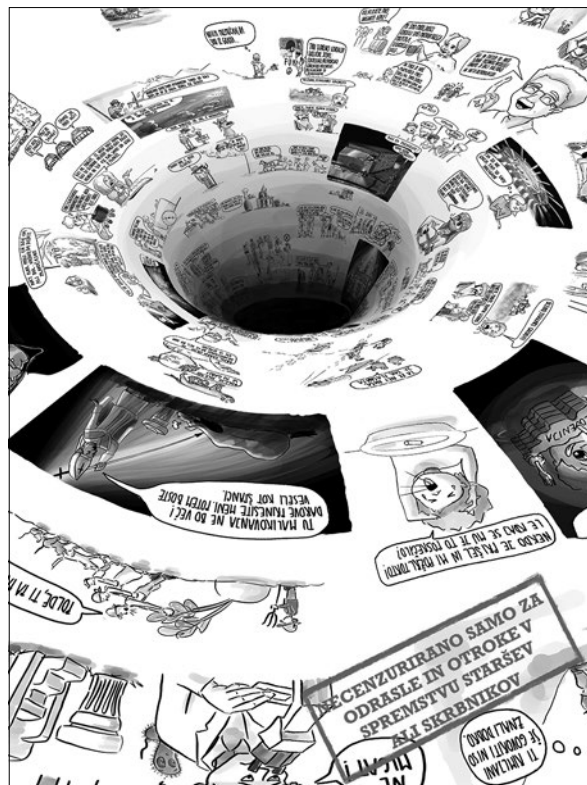
Čeprav publikacija ni znanstvene narave, je njen pomen za ozaveščanje širše javnosti še toliko večji. Šempetrska nekropola je tudi na globalni ravni rimskega imperija več kot vredna omembe. Če odmislimo Italijo (in nam bližnjo Akvilejo), tovrstne grobnice niso bile nekaj običajnega in pogostega. Za njihovo postavitev je bil potreben relativno velik finančni vložek, kar je že samo po sebi pomenilo veliko omejitev. Izid monografije je tako lahko spodbuda za vso strokovno in zainteresirano javnost, da se s še večjim zanosom loti del na področju ozaveščanja o pomenu in ohranitvi kulturne dediščine, do katere nimamo redko mačehovskega odnosa.

Julijana Visočnik

O izvoru Slovencev v besedi in podobi

Andrej Pleterski, Janja Rihter: *Kdo smo: Ilustrirana zgodovina slovenstva*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2020. 88 strani.

V koronskem času je police knjigarn in knjižnic dosegla publikacija z intrigantnim naslovom *Kdo smo*, izhodišče za njen nastanek pa so izključujoče se predstave o izvoru Slovencev, ki so se pojavile v slovenskem javnem prostoru. Vsebinske zamisli o etnogenezi slovenskega naroda izpod peresa Andreja Pleterskega, trikratnega doktorja s področja arheologije, etnologije in zgodovine, so predstavljene v nekoliko neobičajnem tandemu s pomenljivimi risbami ilustratorke Janje Rihter, dvakratne magistricice s področja likovne pedagogike in defektologije, ki deluje na Pedagoški fakulteti ljubljanske univerze. Čeravno se publikacija zaradi usklajene kombinacije besed in podob po mnenju nekaterih uvršča med stripe, to brez dvoma ni zgodovinski strip klasičnega tipa. A pustimo dolgočasne in ne posebej smiselne kategorizacije ob strani in se raje posvetimo strukturi in učinku knjige, ki sloni na

premisah znanstvenih spoznanj in predstavlja tako formacijo kot tudi zgodovinenje skupnosti, kakor se je razvila do danes skozi turbulentna družbenopolitična dogajanja na sončni strani Alp.

Knjiga *Kdo smo* je izšla pri Založbi ZRC in to bržkone ne zgolj zato, ker ZRC SAZU predstavlja pravno-institucionalni okvir Inštituta za arheologijo, na katerem je dolga leta deloval in še deluje njen